

Національна академія
педагогічних наук України

Інститут педагогіки
НАПН України

Т. Г. Назаренко

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ УКРАЇНИ

Київ
Педагогічна думка
2020

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол №16 від 17 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

Л. П. Вішнікіна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри методики навчання географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

С. Г. Коберник, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

О. Г. Чирва, доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Ю. О. Жук, доктор педагогічних наук, завідувач відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Назаренко Т.Г.

Н 19 Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України./[Електронне видання]: Назаренко Т.Г. — Київ : Педагогічна думка, 2020. — 38 с.

ISBN 978-966-644-534-9

Концепцію економічної освіти в гімназії та ліцеї України створено як рамковий документ, що визначає ключові вектори розвитку економіки в школі, де розглянуто ключові сучасні аспекти економічної освіти на основі курсів, що охоплюють комплексне, з погляду економіки, вивчення макро — та мікроекономічних процесів. Висвітлено сучасні тенденції розвитку навчального предмета «Економіка», що мають ініціювати дискусію щодо удосконалення та осучаснення відповідних розділів Державних освітніх стандартів, а вони, у свою чергу, — нових освітніх програм. Висвітлено та обґрунтовано основні аспекти діалектичної взаємозалежності різноманітних концепцій, відомих в Україні, психологопедагогічні та дидактичні основи та методичні особливості навчання економіки в гімназії та ліцеї. Окрім формування системи економічних понять та компетентностей у Концепції розглянуто сучасні та інноваційні підходи до освітнього процесу та навчальний процес у розрізі виховної компоненти.

УДК 373.5.016:33](0.034.44)

© Інститут педагогіки, 2020

© Назаренко Т.Г., 2020

© Педагогічна думка, 2020

ISBN 978-966-644-534-9

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

Топузов Олег Михайлович, головний науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

Надтока Олександр Федорович, завідувач відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Назаренко Тетяна Геннадіївна, головний науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Криловець Микола Григорович, провідний науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;

Яценко Володимир Сергійович, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Ковчин Наталія Андріївна, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Надтока Віктор Олександрович, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук;

Гончарова Наталія Олександрівна, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук;

Нехомяж Оксана Сергіївна, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук;

Покась Лілія Антонівна, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент; Часнікова Олена Володимирівна, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук;

Доброскок Анастасія Сергіївна, науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат психологічних наук;

Барадія Наталія Григорівна, науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук.

ВСТУП

Сучасне українське суспільство стрімко розвивається в усіх сферах, не виключенням є і система економічної освіти в гімназії і ліцеї, яка зорієнтована на формування загальної культури особистості й утворення необхідних кожній людині навичок економічного мислення.

Економіка дає можливість краще підготувати випускників гімназії і ліцею до дорослого життя, в якому їм належить бути ефективними виробниками, відповідальними громадянами, виборцями та батьками; учасниками ринкових відносин. Вивчення економіки у закладах загальної середньої освіти має сприяти формуванню в учнів цілісної наукової картини про економічну сферу суспільства та світу.

Економічна освіта на сучасному етапі розвитку України визначається завданнями переходу до демократичної та правової держави, ринкової економіки, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. Розвиток освіти відбувається в контексті загального процесу трансформації різних сторін суспільного життя, у тісному взаємозв'язку з реконструкцією в інших сферах, одночасно виступаючи для них джерелом забезпечення необхідним кадровим ресурсом.

Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України (далі Концепція) є методологічною базою освітянської діяльності в умовах формування суспільства знань і соціально орієнтованої економіки та визначає шляхи розв'язання нагальних проблем у сфері економічної освіти через розуміння її мети, завдань, змісту і технологій.

Головними компонентами економічної освіти є її зміст і організаційно-освітні технології забезпечення. Вони мають свої особливості у різних складових економічної освіти: загальноекономічної та професійно-економічної.

Виходячи з принципу системного підходу та враховуючи вищесказане, у діалектичній взаємозалежності мають функціонувати такі документи:

- Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї;
- Національна економічна компонента Державних освітніх стандартів;
- Навчальні програми з економіки для гімназії та ліцею;
- Навчальні програми для курсів за вибором для гімназії та ліцею.

Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї є рамковим документом, що визначає основні напрями розвитку шкільної економіки в контексті вивчення природних та господарських особливостей своєї Батьківщини, підходи до вивчення економіки України, шляхи реалізації економічних знань, умінь і компетентностей. Концепція ініціює механізми оновлення й удосконалення відповідної компоненти Державних освітніх стандартів,

а вже вони системно впливають на процес створення нових навчальних програм. Враховуючи зв'язки в рамках вищезазначеної системи, навчальні освітні програми не можуть створюватися декларативним чином. На їх зміст мають впливати, з одного боку, положення Концепції і Стандартів, а з іншого, — зворотний зв'язок з користувачами програм.

Функціонування навчальних програм з економіки для гімназії та ліцею, також необхідно розглядати як відкриту систему, як компонент динамічного процесу удосконалення структури й змісту освіти. Тож однією з цілей економічної освіти в гімназії та ліцею, і має бути відображена в програмі, є оволодіння поняттями економіки, враховуючи власний досвід, творчу розумову активність, особистісні потреби учня.

ГЛОСАРІЙ

Поняття та терміни використані у концепції розуміти наступним чином:

Гімназія — заклад середньої освіти II ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує базову середню освіту

Гуманність — любов до дітей, уміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.

Діяльнісний підхід — це методологічний базис, на якому будуються різні системи розвиваючого навчання або освіти зі своїми конкретними технологіями, прийомами, так і теоретичними особливостями.

Діяльність — це активність людини, що має усвідомлюваний характер і спрямована на досягнення поставленої мети, що визначається потребою. В житті людини діяльність відіграє вагомую роль, виконуючи ряд вагомих позитивних функцій.

Економіка — це наука, яка займається вивченням способів максимально ефективного використання наявних у розпорядженні обмежених ресурсів. Також економікою називають спеціалізовану систему, контролюючи виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг.

Економічна освіта — це ділянка науки про економіку, яка досліджує поточний стан розвитку навчальних засобів і педагогічних методів використовуваних для навчання економіці на всіх рівнях освіти, рівень економічної грамотності різних груп, і фактори, які впливають на нього.

Економічна теорія — це наука, що досліджує економічні зв'язки і відносини у сфері економічної діяльності.

Економічне мислення — структурний елемент мислення людини взагалі. Зміст економічного мислення людини зумовлений типом існуючих суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, культурних), умовами її життя, місцем у соціальній структурі.

Електронна бібліотека — автоматизована інформаційна система, у якій дані зберігаються у повнотекстовому вигляді на серверах і можуть надаватися користувачам по їхніх запитах через телекомунікаційні мережі (Інтернет).

Електронний атлас — комп'ютерна програма, або мережевий сервіс, які накопичують різні карти електронного характеру.

Електронний (цифровий) підручник (посібник) — електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Електронний (цифровий) навчальний курс — це комплекс електронних матеріалів освітнього характеру, створених для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії з використанням дистанційних та мережевих технологій.

Емоційний інтелект — це група ментальних здібностей особистості, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. Особистості з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції і почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, і тому в колективі, суспільстві їхня поведінка більш адаптивна і вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими, зокрема, у підприємницькій діяльності.

Засоби навчання — це джерело отримання знань та формування вмінь.

Здобувачі освіти — вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти

Інновація:

1. нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засновані на використанні досягнень науки і передового досвіду; продукт інноваційної діяльності;
2. об'єкти впровадження чи процес, що спричинює до появи чогось нового — новації

Інтелігентність — високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі географії, ерудиція, висока культура поведінки.

Критичне мислення — це здатність особистості учня усвідомлювати власну, особисту позицію з того чи іншого питання та приводу, зокрема, на уроках економіки.

Ліцей — заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту.

Освітня діяльність — діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітній процес — система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

ПЗ — це цілісна дидактична система, що заснована на використанні комп'ютерних, ІТ-технологій та Інтернет-засобів і яка ставить може забезпечити освітній процес індивідуальними траєкторіями навчання із оптимальними можливостями його керування.

Підприємливість — це здатність людини успішно вирішувати господарські завдання, її організаторські та управлінські навички, здібність передбачати розвиток подій та ухвалювати відповідальні рішення у сфері економіки у практичній діяльності, господарюванні.

Підприємницька компетентність — це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідні для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності, тобто інтегральна психологічна якість особистості учня, яка проявляється у мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових економічних ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному житті.

Підручник — це поліфункціональна психодидактична система, яка не лише розкриває зміст навчання даного освітнього предмета, а й є специфічною моделлю процесу навчання, тобто, засіб навчання, що має матеріальну форму, пов'язану зі змістом навчання і процесом засвоєння цього змісту.

Програмно-методичний комплекс — це багатостороннє поєднання компонентів програмного, інформаційного, організаційного і методичного забезпечення, що забезпечує реалізацію певного проекту чи освітнього напрямку.

Проектна діяльність — одна з найперспективніших складових освітнього процесу, яка створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні.

Трансдисциплінарність — об'єднання міждисциплінарних наукових ресурсів — широкого спектру соціальних, політичних, економічних, екологічних та інших знань для вирішення досліджуваної проблеми в єдиних методологічних і теоретичних рамках.

STEM-компетентності і навички — динамічна система знань і умінь, навичок і способу мислення, цінностей і особистісних якостей, які ви-

значають здатність до інноваційної діяльності: готовність до розв'язання комплексних задач, критичне мислення, креативність, організаційні здібності, уміння працювати в команді, емоційний інтелект, оцінювання і прийняття рішень, здатність до ефективної взаємодії, уміння домовлятися, когнітивна гнучкість. **STEM—освіта** — категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці.

STEM-сфери діяльності — напрями сучасної професійної діяльності, більше половини з яких відносяться до інженерії, інша частина — до інформатично-математичної і науково-природничої діяльності: аерокосмічна, комп'ютерна, біомедична, хімічна, машинобудівна, атомна, енергоорієнтована, екологічна, хімічна інженерія, ІТ, геоматика, мехатроніка, програмування, екологія, агрономія, атмосферні та космічні дослідження, статистика та ін

ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВИТИ

Найбільш вартісним товаром сучасного глобалізованого світу стали знання та компетентності, серед яких важливе місце посідає їх економічна освіта. Економічна грамотність стали сьогодні невід'ємною складовою освіти громадянина. Економічна освіта та культура є важливими підвалинами розбудови України як суверенної держави. Виходячи з потреб особистості та держави економічна освіта має бути відповідним чином представлена у закладах загальної середньої освіти, як у інваріантній так і у варіативній складових базових навчальних планів, з метою забезпечення освітніх потреб особистості та потреб Української держави.

Місце кожної держави у світі, рівень життя її громадян все менше залежить від корисних копалин та інших матеріальних ресурсів, а все більше визначається рівнем людського розвитку та інтелектуалізацією нації.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВИТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

Запровадження в Україні неперервної економічної освіти шляхом вивчення економіки як базової дисципліни сприятиме формуванню у широких верств населення сучасного економічного мислення — необхідної умови радикального реформування економіки, рішучого переводу її на рейки розвинутих соціально орієнтованих ринкових відносин.

Враховуючи те, що найголовнішим в економічній науці є вивчення поведінки людини в повсякденному господарському житті, діяльності,

пов'язано з досягненням певного рівня добробуту, реакції на стимули до праці тощо, економіці слід навчати під кутом зору економічно активної людини, яка одночасно виступає в ролях різних економічних суб'єктів: виробника й споживача, співвласника і найманого працівника, керівника і підлеглого, покупця й продавця, як члена первинної економічної ланки в суспільстві (родини), як члена виробничого колективу, як громадянина держави, що бере активну участь в міжнародному економічному обміні тощо.

МЕТА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ:

1. Навчання та виховання економічно активного і підприємливого покоління.
2. Формування цілісного уявлення про види життєдіяльності людини у системі знань економічної теорії, економічної політики та господарської практики.
3. Здійснення профорієнтації в гімназії та профільної спеціалізації в ліцеї.
4. Економічна освіта в гімназії та ліцеї — це спеціально організований, спланований і керований процес взаємодії між учителем і учнями з метою досягнення результатів, визначених відповідними державними нормативно-правовими документами у галузі освіти, спрямований на вироблення раціональної економічної поведінки.

Системотвірними елементами структури процесу економічної освіти є його мета, взаємопоєднана діяльність учителя й учнів та результат. До змінних складників структури цього освітнього процесу належать: зміст навчального економічного матеріалу; дидактичні інструменти навчання (методи й методичні прийоми та засоби навчання, а також форми організації процесу навчання, у тому числі організації навчально-пізнавальної діяльності учнів і проведення навчання); контроль і корекція результатів навчання.

Основна задача всіх ступенів економічної освіти — не стільки передача закумульованих у даній галузі знань, умінь, навичок, цінностей, скільки розвиток здібностей самостійно діяти, приймати рішення в умовах динамічного економічного середовища.

Зараз в Україні існують різні форми здобування економічної освіти: економічні класи в гімназії та ліцеї; бізнес-ліцеї для учнів 8-11 класів; суботньо-недільні та вечірні заклади, різні курси та семінар-тренінги тощо.

Новим у пропонованій Концепції є вже сама постановка питання про доцільність навчання економіки як базового предмету.

Другим істотним елементом новизни є те, що в Концепції обґрунтовано необхідність системного підходу до організації неперервної освіти

з економіки. Замість оглядового, конспективного курсу, розрахованого на півроку-рік, як це почали практикувати, авторський колектив Концепції пропонує запровадити вивчення економіки як базової дисципліни протягом 5- 6 років.

Третій суттєвий елемент новизни полягає в змісті програм і підручників для кожної ланки навчання. Програми відображають сучасний стан економічної теорії і практики, враховують багаторічний вітчизняний досвід та досвід навчання економіки у школах зарубіжних країн.

Економіка як навчальний предмет — це широкий комплекс різнопланової інформації, який має свій понятійний апарат свої категорії, закони, власну систему алгоритмів вирішення найрізноманітніших завдань.

Вивчення економіки має сприяти досягненню таких цілей:

1. Забезпечення учнів гімназії та ліцею соціально необхідного мінімуму систематизованих економічних знань як засади для формування сучасної економічної культури особистості.
2. Сприяння учням гімназії та ліцею в набутті стійких навичок самостійного аналізу та оцінки найпоширеніших економічних явищ, зв'язків, принципів ефективного ведення господарства.
3. Формування та розвиток соціально зрілої творчої особистості, здатної до свідомого суспільного вибору і збагачення на цій основі економічного потенціалу України.

Основними завданнями економічної освіти в ліцеї та гімназії є:

- сприяння розбудові громадянського суспільства;
- формування в учнів гімназії та ліцею уміння узгоджувати власні дії з інтересами громади;
- формування світогляду учнів, що відповідає сучасним уявленням про економічну галузь;
- розвивати здібності учнів приймати рішення та самостійно діяти в умовах динамічного економічного середовища;
- навчання учнів формулювати цілі і завдання, розробляти плани для їх досягнення, прогнозувати та нівелювати ризики;
- формування в учнів вміння робити вільний, свідомий економічний вибір;
- удосконалення вмінь ухвалювати рішення й оцінювати їх ефективність, раціонально використовувати ресурси;
- генерувати вміння зіставляти власну економічну поведінку з правовими і моральними нормами суспільства;
- готувати учнів до взаємодії з різними фінансовими інститутами: банками, фондами, ринками, податковою системою тощо;

-
- утворювати здатність брати на себе відповідальність за кінцевий результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей;
 - формування загальної економічної культури та грамотності, виробляючи адекватні уявлення про світ, суть економічних явищ і процесів шляхом широкої прикладної діяльності;
 - прищеплення системи цінностей та розвивання індивідуальних особливостей учнів в процесі набуття базових знань для кращого розуміння трудових, економічних і технічних процесів, які відбуваються в комплексах індустріальних суспільств;
 - розроблення відповідних технологій та засобів навчання економічної освіти учнів гімназії та ліцею;
 - мотивування учнівської молоді ефективно управляти власною економічною діяльністю, ефективно використовувати ресурси та дотримуватись відповідальної економічної поведінки під час обміну, збуту і споживанні товарів і послуг;
 - надання учням закладів загальної середньої освіти алгоритму формування навичок, необхідних для розкриття їх потенціалу, участі у все більш взаємопов'язаній світовій економіці, а в кінцевому підсумку, трансформація кращих робочих місць в краще життя.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

В результаті сучасних стрімких економічних процесів у світі та в Україні виникає проблема оновлення і удосконалення економічної освіти в гімназії та ліцеї. Умовно шкільну економічну освіту можна поділити на два компоненти.

Перший — це формування системних економічних знань, умінь в учнів гімназії та ліцею, здатність оперувати цими знаннями та застосовувати їх.

Другий компонент економічної освіти — це формування в особистості учня важливих якостей, необхідних для ефективного виконання економічних завдань, упродовж навчання та в подальшій самореалізації у самостійному житті:

- розвиток економічного мислення, як основного компоненту економічного виховання;
- формування економічної культури, як складової економічної освіти;
- розвиток критичного мислення;
- формування мотивації підприємницької діяльності;
- розвиток підприємницького хисту як складової економічного ресурсу;

-
- формування лідерських якостей, необхідних для підприємницької діяльності;
 - формування підприємницької компетентності;
 - розвиток емоційного інтелекту;
 - формування саморефлексії в процесі навчання економіки;
 - розвиток менеджерських здібностей та відповідних умінь;
 - формування психоемоційної стабільності особистості;
 - виховання особистісної толерантності.

Дуже важливим для економічної освіти в гімназії та ліцеї є розвиток економічного мислення. Економічне мислення це:

- а) система поглядів індивіда на закономірності економічного розвитку, сутність економічних явищ і процесів та причини їх виникнення;
- б) діалектичне поєднання і взаємодія економічних знань, ідей, теорій тощо в економічній системі.

Економічне мислення — структурний елемент мислення людини взагалі. Зміст економічного мислення людини зумовлений типом існуючих суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, культурних), умовами її життя, місцем у соціальній структурі.

В гімназії та ліцеї відбувається розвиток економічного мислення. Визначальним фактором змісту економічного мислення є характер існуючих відносин власності, уміння знаходити оптимальні для зростання ефективності окремого підприємства, галузі, варіанти розвитку, орієнтація на найраціональніше використання економічних і природних ресурсів. Правильне економічне мислення забезпечує раціональне управління діями особистості в практичному житті, а надалі на робочому місці, в масштабі підприємства (об'єднання).

В процесі вивчення економіки в гімназії і ліцеї в учнів мають сформуватись елементи економічної культури.

Отже складовою економічної діяльності є економічна культура, яка визначає ступінь розвитку економіки, темпи економічного зростання; відображає повноту використання економічних законів, ступінь їх реалізації; виступає якісною характеристикою участі особистості у житті суспільства, рівня її економічних знань і умінь господарювання, розвитку економічної свідомості та мислення. Така культура втілює результат діяльності особистості в економічному середовищі.

Економічна, інтелектуальна та духовна культура нерозривно пов'язані між собою і залежать від умов і характеру людської діяльності. Продукти інтелекту орієнтовані на суб'єкта та являють собою феномени культури. Духовна культура, що виражає прагнення людини, являє те середовище, в якому існує, функціонує і розвивається культура інтелектуальна. Вони

є передумовою формування в людей економічної культури, оскільки ринкові перетворення в Україні вимагають нових якостей у головного елемента продуктивних сил — людини.

Економічна культура формується через систему економічної освіти, що дасть змогу підвищити професійний і моральний рівень учнів, а потім підприємців для забезпечення ефективної, якісної організаційної та управлінської діяльності. Початок формування економічної культури відбувається з шкільного віку учнів.

Важливим аспектом економічної освіти в гімназії і ліцеї є формування підприємницької компетентності в учнів.

Підприємницька компетентність, поряд із такими компетентностями, як-то: вміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна у своїй сукупності складають комплекс ключових компетентностей особистості.

З точки зору практичної психології, підприємницька компетентність — це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідні для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності.

У Європейській довідковій системі (Key Competences for Lifelong. A European Reference Framework) підприємницька компетентність трактується як здатність особистості втілювати ідеї у сферу економічного життя, як інтегрована якість, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності планувати та організовувати підприємницьку діяльність.

Підприємницьку компетентність пов'язують із спроможністю володіти засобами, що дають особистості можливість ефективно організувати особисту та колективну підприємницьку діяльність.

Наявність підприємницької компетентності дає змогу особистості учня знаходити та застосовувати оптимальне поєднання ресурсів у процесі виробництва, створювати і впроваджувати в економічне життя суспільства інновації. Успіх підприємницької діяльності пов'язаний із самоорганізованістю, діловими та особистісними якостями особистості. Важливими є лідерські якості, вміння розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення в умовах невизначеності, працювати у команді, стимулювати й мотивувати зусилля працівників.

Особистісний компонент підприємницької компетентності представлений сукупністю ділових, організаторських та моральних якостей особистості, отже учнів гімназії і ліцею.

Формування в особистості учня підприємницької компетентності розпочинається в гімназії та ліцеї і продовжується під впливом неперервної економічної освіти.

Внутрішня структура підприємницької компетентності учня, містить мотиваційно-цілісний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий компоненти, які тісно пов'язані між собою. Сучасні складні економічні процеси потребують від особистості учня для адаптації у сьогоденнисьно-му соціумі формування і активізації критичного мислення.

Критичне мислення — це здатність особистості учня усвідомлювати власну, особисту позицію з того чи іншого питання та приводу, зокрема, на уроках економіки.

Для критичного мислення учнів характерне уміння знаходити нові ідеї, аналізувати та оцінювати їх, приймати ретельно продумані, зважені рішення щодо конкретних суджень та дій.

Це нестандартне мислення, що дозволяє учню побачити і оцінити пріоритети, альтернативи, визначити достовірність, доцільність фактів, явищ, подій та спосіб усунення, корекції особистих помилок допущених в процесі власного мислення, зокрема, під час прийняття економічних рішень.

Розвиток критичного мислення в учнів має таку основу: уміння аналізувати, порівнювати, синтезувати, ставити запитання, обґрунтовувати узагальнення і висновки.

Теорія і практика сучасної шкільної освіти доводять, що критичне мислення можна розвивати за допомогою спеціальних методів навчання, які можуть бути застосовані по різному в різному віці школярів.

Педагог гімназії, ліцею має враховувати під час навчання такі етапи формування критичного мислення:

- мотивувати особистість завжди працювати над своїм критичним мисленням;
- ставити вірні запитання, що допоможуть визначити, чи потрібна зараз ця інформація, чи є вона достовірною, достатньою для прийняття рішення чи вибору дії, яка мета тих, що надають інформацію;
- знаходити і формувати вирішення життєвих проблем від найпростіших — до найскладніших та оцінювати прийняті рішення, особливо в економічній сфері;
- аргументувати прийняте рішення, свою позицію, усвідомлювати, чому і як ця позиція виникла.

Економічна освіта передбачає також розвиток емоційного інтелекту, який відіграє значну роль у формуванні конкурентоспроможності учня у майбутньому самостійному житті.

Підприємницький хист (підприємливість) може бути в учня вродженим (10%), а в основному таку якість необхідно формувати, розвивати. Підприємницький хист є економічним ресурсом, який дозволяє поєднати та ефективно організувати три інші економічні ресурси: працю, землю, капітал.

Підприємливість — це здатність людини успішно вирішувати господарські завдання, її організаторські та управлінські навички, здібність передбачати розвиток подій та ухвалювати відповідальні рішення у сфері економіки у практичній діяльності, господарюванні.

Економічна освіта, здатність до інновацій у діяльності особистості й соціальному житті у європейському світогляді нині визначаються головними складовими: національного багатства та основним ресурсом соціально- економічного розвитку країни. Виходячи з узагальнення сучасного досвіду розвинутих країн можна підтвердити: економічна освіта допомагає учням, а потім молодим людям забезпечити виконання ними основних громадських функцій (споживач, працівник, інвестор, платник податків).

Все більшого поширення та значення у навчанні економіки набуває аналіз економічних проблем, їх практичного вирішення (моделювання), застосування новітніх інформаційних технологій, психологічних та інших тренінгів.

Завданням економічної освіти є формування і створення ефективних умов для самореалізації особистості учня, зокрема, гімназії і ліцею, як економічно активного члена суспільства, який здатен вмотивовано і свідомо долучатися до економічного життя країни, формування свідомості особистості учня на основі системного економічного мислення, а це створює можливість опанувати економічні знання, уміння, навички економічної діяльності.

Економічна освіта в гімназії та ліцеї дає змогу учням здобути базові економічні знання, щоб використовувати їх при необхідності для вирішення життєвих ситуацій. Системні знання про взаємозв'язки між компонентами економічних знань і людською діяльністю необхідні учням для сприйняття цілісного економічно-просторового середовища, що його оточує.

Для успішної самореалізації та адаптації учнів до економічних тенденцій в сучасному соціумі необхідно з сучасних позицій підійти до завдання формування економічних знань та їх реалізації через поєднання пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів навчання. Пізнавальні компоненти навчання економіки мають створювати не тільки систему економічних, правових, фінансових, техніч-

них, технологічних знань, а також формувати і визначати особистісну внутрішню культуру в учнів, формувати їх готовність до поступової усвідомленої гармонізації відносин «Людина — суспільство — природа — економіка».

Для вирішення завдань економічного навчання учнів, сьогодні виникає необхідність застосування інноваційних психологічних досліджень в галузі освіти. В останній період вагомим феноменом в освіті стали процеси зародження та динамічний розвиток когнітивної науки, яка обґрунтовує і досліджує інноваційні підходи до вивчення інтелекту особистості та відкриває закономірності процесів пізнання оточуючого світу особистістю. Під час навчання економіки організація освітнього процесу має спиратись на когнітивну науку і завдяки цьому оптимізувати цей процес.

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВИТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

Навчання економіки на профільному рівні в ліцеї забезпечується вивченням курсу «Економіка» та різноманітних курсів за вибором економічного спрямування.

Для поглиблення і розширення змісту предметів профільно рівня та забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання пропонуються курси за вибором, які викладаються за рахунок варіативного компонента змісту освіти. В ліцеї, зміст предмету «Економіка» представлений окремими спеціальними курсами, які враховують інтереси, здібності та життєві плани учнів з одного боку, і відповідають профілю ліцея з іншого. До варіативної частини ліцею віднесено такі економічні курси:

«Власна справа», «Основи менеджменту», «Основи інтелектуальної власності», «Фінансова грамотність», «Основи сімейного господарювання»

«Основи споживчих знань», «Основи інтелектуальної власності», «Географія економічних систем світу», «Всесвітня спадщина ЮНЕСКО», «Політична географія», «Прикладна економіка», «Фінансова математика», «Географічна економіка», «Економічне моделювання» тощо.

Основними завданнями курсів за вибором є забезпечення вивчення економіки і споріднених з нею предметів на достатньому рівні. За їх допомогою відбувається трансформація наукових знань учнів в їх практичний досвід. Практичні роботи, екскурсії, презентації, дослідження, моделюючи або ситуативні вправи є невідомою складовою занять. Робочі плани профільних класів можуть включати багато курсів за вибором і факультативів. Тим самим забезпечується гнучка система про-

фільного навчання, яка надає учням можливість обрати індивідуальну освітню програму.

Робочі плани класів з поглибленим вивченням предмету, крім розширення і поглиблення змісту, мають сприяти формуванню стійкого інтересу до предмету, розвитку відповідних компетенцій і орієнтацій на професійну діяльність, пов'язану з обраним профілем. Поглиблене вивчення здійснюється за спеціальними програмами або за модульним принципом: програма «Основи економіки» доповнюється набором курсів за вибором певного спрямування. Кожна із наведених програм може вивчатися за різними рівнями складності та обсягом.

Важливим завданням вважаємо продовження впровадження у навчальний процес курсу за вибором «Основи споживчих знань», оскільки споживча освіта в Україні є однією з головних форм пристосування людей до нових і швидко змінних умов життя, заснованого на принципах ринкової економіки.

Розвиток не тільки економічного мислення, а і фінансових компетенцій і культури має забезпечити новий курс «Фінансова грамотність», який пройшов апробацію у деяких школах різних регіонів. Курс за вибором «Фінансова грамотність» має ознайомити учнів ліцею із сучасними фінансовими продуктами та послугами, розвивати в них навичок використання таких продуктів, а також вміння планувати власне фінансове майбутнє. Відповідно до загальних цілей курсу основні завдання полягають в тому щоб через практичну діяльність, адаптовану до вікових особливостей учнів сформувати певні економічні компетенції.

Економічну освіту переслідуює широкий спектр цілей, тому що поряд з передачею знань основ економіки і виховання основної цінності — «готовності до змін» (підприємницького духу) — центральними цілями сучасної економічної освіти є розвиток демократичної громадянської культури та формування позитивного ставлення до праці.

Досягнення основних цілей економічної освіти і включення інших завдань у сфері освіти сприятиме посиленню зусиль на національному рівні в поставленій меті: розбудова системи економічної освіти в Україні та налагодження тісної співпраці у допрофільному (гімназія) і профільному (ліцей) навчанні.

На сьогодні в Україні триває процес реформування освітньої системи, спрямований на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, приведення вітчизняних критеріїв та стандартів освіти у відповідність до європейських вимог. Динамічні зміни життя, оновлення інформації та колосальні темпи її нагромадження, розвиток технологій та організаційні зміни зумовлюють потребу в особистості, здатній гнучко й оператив-

но адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити. У сучасному світі формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети й цілі освіти проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на її інтеграцію в міжнародні співтовариства.

Аналіз існуючих освітніх програм дозволяє зробити висновок про те, що здійснення економічної освіти, окрім економіки, забезпечується вивченням

«Громадянської освіти», курсів за вибором економічного спрямування та традиційно економічної географії, адже певний перелік тем програми з географії має економічний зміст, а також іншим предметам, зміст тем у яких дозволяє реалізувати наскрізну змістову лінію підприємливості і фінансової грамотності.

Учні ліцею вивчають економіку на профільному рівні за програмою, затвердженою наказом МОН України від 23.10.2017

№1407 (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>).

Змістом Пояснювальної записки до навчальної програми визначено компетентнісний потенціал предмета, мета і основні завдання курсу економіки у ліцеї.

Економічно зорієнтованою є змістова частина програми нового інтегрованого курсу «Громадянська освіта». Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формування цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею інтегративних громадянських знань включає економічний напрям, пов'язаний з формуванням знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економічних компетентностей громадянина. Розвиток економічної та фінансової грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

Серед навчальних програм курсів за вибором, перелік яких розміщено у «Списку навчальних програм, підручників та посібників для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України або схвалення для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» (на сайті ДНУ «Інститут мо-

дернізації змісту освіти за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKcmo1Rm84dkh0NWc/view>

Споживча освіта сприяє формуванню раціональної та свідомої споживчої поведінки і є актуальною в сучасній системі освіти в Україні, тому продовження впровадження в навчальний процес курсу за вибором «Основи споживчих знань».

Відтак завдання предметів і курсів економічного спрямування забезпечать створення умов для соціального і професійного самовизначення, отримання соціального досвіду, що сприяє активній життєвій та громадянській позиції випускника школи. Під час роботи за зазначеними вище навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин залежно від можливостей навчального закладу.

Зміст навчання відбиває сучасний стан економічної теорії і практики, враховує багаторічний досвід викладання основ економічних знань в Україні та школах зарубіжних країн, спирається на навчальні матеріали, які були напрацьовані в міжнародних освітніх проектах: «Junior Achievement Ukraine (США), «Тренери для тренерів» (НРЕО, США), USAID/FINREP- II (США),

«Ділова активність» (Даремський університет (Велика Британія), «Спільнота споживачів та громадські об'єднання» (спільний проект Європейського Союзу та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй).

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВИТИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ТА ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДІВ

В умовах компетентісного підходу акцентується увага на результаті навчання засобами предметів економічного спрямування, пов'язаного із формуванням підприємливості та фінансової грамотності, при цьому як результат розглядається не сума знань, а здатність учня діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності у будь якій сфері: планування власного бюджету, власних життєво-економічних подій тощою.

У новому Законі України «Про освіту» задекларовано завдання формування ключових компетентностей, спрямованих на досягнення загальної освітньої мети, зокрема інноваційність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням різних прав і можливостей, підприємливість та фінансова грамотність. Саме ці компетентності можуть бути реалізовані у процесі вивчення предметів економічного спрямування.

Основні тенденції розвитку освітньої системи України відображені у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, де зазначається про необхідність здійснення економічної освіти на засадах компетентнісно орієнтованого та діяльнісного підходів. Таким чином цей освітній документ визначає основні підходи в навчанні економіки в гімназії та ліцеї.

На шляху до формування предметної економічної компетентності необхідно розв'язати одне з найбільш значущих завдань економічної освіти в гімназії та ліцеї, яке полягає у формуванні в учнів різнотипних економічних умінь, а саме: інтелектуальних (пізнавальних), навчальних, прикладних, а також умінь економічного моделювання.

Формування цієї компетентності в учнів гімназії та ліцею зумовлено взаємодією їхнього індивідуального сприйняття навколишнього економічного середовища та сучасного науково-економічного інтегрованого відображення світу, з яким вони ознайомлюються на уроках економіки. Тобто, у процесі навчання економіки має відбуватися поступовий перехід від побутової економіки до наукового сприйняття навчального предмету як науки економіка, а вчитель повинен докласти свої зусилля задля організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на забезпечення такого переходу.

Діяльнісний підхід є серед основних у економічній освіті гімназії та ліцею, адже він вимагає не лише сприймати та ретранслювати навчальний економічний матеріал, а й осмислювати його в процесі навчальної діяльності, пропускаючи його через набутий суспільний досвід учня та реалізуючи в здобутих вміннях, навичках та подальших вчинках. У сучасній методиці навчання економіки питання використання діяльнісного підходу у навчанні економіки в гімназії та ліцеї спираються на такі положення, що учень закладу загальної середньої освіти діє як суб'єкт предметної діяльності, а для успішного сприйняття й використання наукового знання йому необхідно оволодіти основами наукової діяльності, тобто стати суб'єктом рефлексивної діяльності. Виходячи з цього одним із завдань сучасної методики навчання економіки є формування в учнів загальнонавчальних умінь, які з уміння вчитися трансформуються в уміння досліджувати. Це є новим кроком як у навчанні, так і в психічному розвитку особистості. Важливим є погляд на цю проблему з точки зору дидактики, що розвиток дослідницьких умінь забезпечує евристичність, софійність, особистісну цінність учіння та є базою формування наукового світогляду учнів гімназії та ліцею. В гімназії та ліцеї практичне втілення теоретичних знань розвиває інтелект особистості, допомагає впевнитись у можливості розв'язувати складні життєві й на-

укові задачі самостійно, дає змогу зрозуміти специфіку професій, пов'язаних з економікою.

Діяльність — це активність людини, що має усвідомлюваний характер і спрямована на досягнення поставленої мети, що визначається потребою. В житті людини діяльність відіграє вагомий роль, виконуючи ряд вагомих позитивних функцій.

Діяльнісний підхід в освіті — це методологічний базис, на якому будуються різні системи розвиваючого навчання або освіти зі своїми конкретними технологіями, прийомами, так і теоретичними особливостями. Існуюча дидактична система Я. Коменського, не вичерпала своєї значущості, разом з тим не дозволяє ефективно здійснювати розвиваючу функцію освіти. В роботах Л. Занкова, В. Давидова, П. Гальперина, та інших педагогів-вчених і практиків, на основі педагогічної прогностики, сформульовані нові дидактичні вимоги, які вирішують сучасні освітні завдання з урахуванням запитів майбутнього. Зокрема в економічній освіті гімназії та ліцею виокремлюються два системних аспекти:

- взаємопоєднані змістовий і процесуальний компоненти навчання економіки;
- навчання (діяльність учителя) та учіння (діяльність учня) економіки, які перебувають у нерозривному зв'язку й взаємодії.

Особистісна орієнтація економічної освіти досягається завдяки формуванню ціннісних орієнтирів і виокремленню особистісної компоненти, де в центрі уваги знаходиться економічна діяльність людини в якості споживача, робітника, громадянина. Без належної економічної підготовки учням буде важко виконувати ті ролі, які їм доведеться взяти на себе в дорослому житті. У такій ситуації головне не просто навчити школяра діяти за алгоритмом (що теж дуже важливо при вирішенні багатьох фінансових завдань), а сформувати компетенцію орієнтуватися в економічному просторі, оцінювати різні альтернативи вирішення проблем і приймати оптимальні рішення в конкретних життєвих обставинах.

Єдність змістового й процесуального компонентів економічної освіти гімназії та ліцею розглядається у взаємопоєднанні основних компонентів навчання економіки: змісту економічної освіти гімназії та ліцею та власне процесу навчання їй. Ці компоненти утворюють цілісну систему й визначають одне одного. Між компонентами, які утворюють систему, як правило, встановлюються певні відношення та зв'язки, які мають бути настільки тісними, що зміна одного з них викликає зміну інших, а також провокує зміну системи в цілому. Саме наявність такої тісної взаємодії вказує на її цілісність. Зі сказа-

ного можна зробити певні узагальнення. По-перше, зміст втілюється у різних формах навчально-пізнавальної діяльності. По-друге, зміст економічної освіти в гімназії і ліцеї можна відділити від такої діяльності лише з метою його аналізу й конструювання.

Зазначивши єдність змістового і процесуального компонентів економічної освіти в гімназії і ліцеї, вкажемо на роль діяльнісного підходу у формуванні економічних понять та знань учнів гімназії та ліцея.

Економічні уявлення учнів виникають у результаті цілеспрямованої діяльності вчителя, яка включає в себе такі етапи, як:

1. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів гімназії і ліцею і конкретизація завдань, що стоять перед ними (зацікавлення учнів економічною інформацією, процесами та явищами, що вивчаються, чіткі рекомендації з навчальних дій);
2. Створювання цілісних образів економічних об'єктів вивчення на основі чуттєвого сприйняття учнів за допомогою як ілюстративно-демонстраційних, так і вербальних прийомів навчання;
3. Засвоювання уявлень щодо об'єктів вивчення через усвідомлення головних ознак і особливостей цих об'єктів;
4. Порівнювання ознак чи властивостей низки економічних процесів і явищ з виявленням у них найсуттєвіших особливостей;
5. Оперування уявними образами без споглядання об'єктів вивчення та/або їхніх замінників, інформаційних матеріалів тощо;
6. Закріплювання уявлень у процесі їхнього застосування для вирішення навчальних завдань (робота із статистичними матеріалами, аналіз роботи податкової, розрахункові дії у віршенні економічних задач тощо).

Формування теоретичних економічних знань в учнів гімназії та ліцею відбувається іншим чином. Суттєвим кроком у розв'язанні проблеми розвитку логічного пізнання учнів є виокремлення основних понять, термінів, закономірностей тощо, які відображають специфіку змісту сучасних курсів з економіки. Фактичний матеріал стає цінним тоді, коли його логічно систематизовано й підпорядковано провідним поняттям і теоріям, що дає змогу цілеспрямовано — від теми до теми, від курсу до курсу — ефективно підтримувати процес пізнання учнів. З огляду на те, що теоретичні економічні знання як тип поділяються на такі види, як економічні гіпотези й теорії, поняття, причиннонаслідкові зв'язки та закономірності.

Економічні поняття характеризуються певним змістом і обсягом, які, зрозуміло, істотно взаємопоеднано між собою. При цьому зміст — це сукупність істотних ознак, взаємозв'язки між якими утворюють структуру

економічного поняття, а обсяг — це кількість міжструктурних елементів в економічному поняттю, які охоплюються цим змістом. Економічні поняття за змістом і обсягом поділяють на загальні й одиничні (часткові). Загальні поняття, у свою чергу, диференціюються на загальнонаукові й загальноекономічні. До загальнонаукових понять належать ті, які є установленими в різних науках, економіці й соціальній сфері.

У всіх випадках учитель економіки повинен чітко диференціювати економічні поняття за вищенаведеними ознаками, добираючи різні методи, методичні прийоми, форми й засоби навчання для формування цих понять.

Оволодіння учнями навчальними вміннями (працювати з текстом і ілюстраціями підручника, конспектувати шкільну лекцію, здійснювати статистичний пошук, працювати з комп'ютером, планувати свою навчальну діяльність тощо) істотно впливає на глибину й міцність засвоєння економічних знань учнями гімназії і ліцею та надає їм змогу раціонально витратити час на виконання самостійної роботи у класі, вдома тощо. Чільне місце в навчанні економіки приділяється й формуванню прикладних умінь, що значною мірою поєднані з отриманням економічної інформації з різноманітних джерел знань і її використанням. Доречно зазначити, що у економічній освіті гімназії і ліцею більша частина таких умінь формується під час виконання певних практичних робіт.

Підсумовуючи сказане зазначимо, що під діяльнісним розвитком учнів у процесі навчання економіки в гімназії і ліцеї ми розуміємо:

- набуття учнями досвіду практично-дослідної діяльності, формування свідомого керівника особистісного розвитку через формування власної траєкторії навчання;
- розвиток емоційно-ціннісного ставлення до економічного пізнання;
- формування в учнів здатностей до самоосвіти, критичного і прогностичного мислення, а на його основі — ключових та предметної компетентностей.

Діяльність учителя також носить пізнавальний характер. Передаючи знання, учитель вивчає можливості учнів у процесі їх засвоєння, помічає труднощі, шукає шляхи їх подолання. Готуючись до уроків економіки в гімназії і ліцеї, він підвищує свій теоретичний і методичний рівень. Творчо працюючий учитель відкриває нові моменти як в самому матеріалі, так і в методах його викладання. Саме в процесі такої роботи формується індивідуальний стиль вчителя, його творчий почерк. Навчальна діяльність є одним із елементів творчого зростання вчителя, важливим шляхом оволодіння педагогічною майстерністю

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

На сьогодні в Україні триває процес реформування освітньої системи, спрямований на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, приведення вітчизняних критеріїв та стандартів освіти у відповідність до європейських вимог. Динамічні зміни життя, оновлення інформації та колосальні темпи її нагромадження, розвиток технологій та організаційні зміни зумовлюють потребу в особистості, здатній гнучко й оператив-но адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити. У сучасно-му світі формування освітніх цілей відбувається не на рівні держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети й цілі освіти проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Держави форму-ють освітню політику, спрямовану безпосередньо на її інтеграцію в між-народні співтовариства.

Аналіз існуючих освітніх програм дозволяє зробити висновок про те, що здійснення економічної освіти, окрім економіки, забезпечуєть-ся вивченням

«Громадянської освіти», курсів за вибором економічного спрямування та традиційно економічної географії, адже певний перелік тем програ-ми з географії має економічний зміст, а також іншим предметам, зміст тем у яких дозволяє реалізувати наскрізну змістову лінію підприємли-вості і фінансової грамотності.

Економічно зорієнтованою є змістова частина програми нового інте-грованого курсу «Громадянська освіта». Зміст громадянської освіти пе-редбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формуван-ня цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею інтегративних громадянознавчих знань включає економічний напрям, пов'язаний з формуванням знань про економіку в повсякденному житті родини, міс-цевої громади, українського суспільства та розвиток ключових економіч-них компетентностей громадянина. Розвиток економічної та фінансової грамотності, дотримання правових норм у економічному житті, участь у творенні громадянського суспільства.

Реалізацію наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та збалан-сований (сталій) розвиток» забезпечать програма курсу за вибором «Основи енергопостачання та енергоспоживання». Вивчення курсів сприяє формуванню в учнів нових ментальних установок, активної життє-вої позиції, лідерських якостей. Засоби навчальних програм дозволяють

учням планувати та впроваджувати інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності щодо енергозбереження та ощадливого ставлення до енергоресурсів серед учителів, батьків, мешканців мікрорайону, вивчати проблеми вичерпності енергетичних ресурсів, ощадливого ставлення до них.

Відтак завдання предметів і курсів економічного спрямування забезпечать створення умов для соціального і професійного самовизначення, отримання соціального досвіду, що сприяє активній життєвій та громадянській позиції випускника школи. Під час роботи за зазначеними вище навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин залежно від можливостей навчального закладу.

Зміст навчання відбиває сучасний стан економічної теорії і практики, враховуює багаторічний досвід викладання основ економічних знань в Україні та школах зарубіжних країн, спирається на навчальні матеріали, які були напрацьовані в міжнародних освітніх проектах: «Junior Achievement Ukraine (США), «Тренери для тренерів» (НРЕО, США), USAID/FINREP- II (США),

«Ділова активність» (Даремський університет (Велика Британія), «Спільнота споживачів та громадські об'єднання» (спільний проект Європейського Союзу та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

Економічна освіта в новій українській школі представлена в 10-11 класах на профільному рівні навчання (ені);

Пропоновані курси за вибором можуть викладатися за рахунок варіативного компонента змісту освіти для забезпечення пізнавальних і освітніх потреб старшокласників та використовуватись незалежно від обраного профілю навчання й стати актуальними для учнів основної школи.

Тим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, яка надає учням можливість обрати індивідуальну освітню програму. З метою підтримки талановитої молоді та, плекаючи переможний дух молодих людей, за підтримки Міністерства освіти і науки України організуються і поводяться:

- черговий Всеукраїнський турнір юних економістів;
- Всеукраїнський турнір юних знавців курсу «Фінансова грамотність».

Важливу роль у підвищенні фахової обізнаності відіграють хмарні технології. Основні компанії: Google, Microsoft, IBM, намагаються удосконалити хмарні технології для їх впровадження у освітній процес. Сучасні веб-сервіси у хмарі є важливою системою, завдяки якій створюються

певні навчальні середовища для підвищення кваліфікації вчителів та розвитку їх професіоналізму та можливість залучити до освітнього процесу учнів та їх батьків через використання досягнень Інтернет-технологій, електронних додатків для освіти.

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та в підготовці до уроків з економіки вчителям надають науково-методичний журнал «Географія та економіка в рідній школі» Міністерства освіти і науки України та науково-методичний журнал «Економіка в школах України», Інтернет-ресурси (наприклад, «Портал споживача» — www.consumerinfo.org.ua, «Державна служба статистики України» — www.ukrstat.gov.ua, «Національний банк України» — www.bank.gov.ua), авторські творчі майстерні учителів.

У гімназії вивчення економіки спрямоване на розвиток економічного мислення, формування вмінь знаходити і критично оцінювати економічну інформацію, аналізувати і систематизувати отримані знання, формувати досвід застосування отриманих знань, умінь і навичок для вирішення типових завдань в області економічних відносин, виховувати відповідальність за прийняття економічних рішень.

Особливу увагу слід приділяти допрофільній підготовці, яка з метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі. Основними формами її реалізації є введення курсів за вибором, поглиблене вивчення предметів економічного циклу на диференційованій основі.

В гімназії під час реалізації навчальних програм передбачено наскрізну змістовну лінію «Підприємливість та фінансова грамотність», яка послідовно розкривається у процесі навчання й виховання учнів, вона є спільною для всіх предметів і корелюється з ключовими компетентностями. При викладанні будь-якого предмету у гімназії, вчитель має звертати як інформацію, яку він викладає, можна використати, для розвитку підприємливості та підвищення рівня фінансової грамотності школярів. Провідні ідеї, на яких ґрунтується наскрізна змістова лінія, втілюється в навчанні шкільних предметів як у теоретичному змісті шкільних курсів, так і під час виконання практичних робіт, розв'язуванні задач, виконанні міжпредметних навчальних проєктів, роботи з різними джерелами інформації тощо.

У ліцеї зміст курсу «Економіка» на профільному рівні забезпечує наступність по відношенню до гімназії шляхом поглибленого вивчення предмета. Вводяться ряд нових, більш складних питань, розуміння яких необхідно майбутньому економісту. Учні отримують загальне уявлення про те, якими інструментами аналізу користуються професійні економісти і які проблеми вони вирішують. Вимоги до рівня підготовки випус-

кників профільного рівня передбачають формування вмій самостійного використання основ економічного аналізу.

Варіативність освітніх послуг у профільній школі здійснюється за рахунок розширення спектру навчальних курсів за вибором економічного спрямування. Новий інтегрований курс «Людина і суспільство» містить економічну компоненту.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

Реалізація Концепції заключається у вдосконаленні та поглибленні економічної освіти в Україні і потребує глибокого розуміння значимості оволодіння економічними знаннями не лише з боку майбутніх фахівців економістів. Економічними знаннями повинна володіти кожна людина для того, щоб зрозуміти зміст подій, що відбуваються в економіці. І це в умовах, коли значна частина випускників природничих та технічних факультетів не йдуть працювати за спеціальностями, а стають підприємцями, працюють у бізнесі, коли політики використовують популістські гасла, для виявлення нереальності яких потрібні економічні знання. В сучасних умовах навпаки, потрібно докласти значних зусиль, щоб якомога більше людей розбирались в економічній тематиці. Треба пам'ятати, що люди живуть перш за все економікою, там вони отримують доходи, проводять більшу частину свого життя, і в них є право на те, щоб мати хоча б мінімальні най необхідніші знання про цю сферу.

Перехід України до ринкової економіки зумовив необхідність переорієнтації і поглиблення економічної підготовки особистості. У розв'язанні цієї проблеми особливе місце належить закладам загальної середньої освіти. На початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні актуалізувалася проблема економічної підготовки шкільної молоді та з'явилося ряд концепцій економічної освіти, в яких було враховано актуальні соціальні тенденції. По-перше, перехід від адміністративно-командної до ринкової економіки зумовив зростання ролі економічної культури, підприємливості, здатності приймати нестандартні рішення в різноманітних економічних ситуаціях. Надзвичайно важливо, щоб молодь засвоїла ринкові методи господарювання, принципи поведінки та перетворила здобуті економічні знання в глибокі особисті переконання, які б знайшли реалізацію у будьякій сфері життєдіяльності особистості. По-друге, існує значна залежність між професійним самовизначенням старшокласників та економічними стимулами трудової діяльності, проблемами зайнятості населення. Безумовно, не кожен учень стане в майбутньому економістом або підприємцем, але певний рівень економічної освіти допоможе кожному

у подальшій самостійній трудовій діяльності. По-третє, в умовах ринку кожен індивід виступає не лише як споживач, а й як активний економічний суб'єкт, здатний приймати ефективні рішення як на макро- так і на мікрорівні. Успішна діяльність в умовах ринкової економіки вимагає від усіх верств населення систематизованих, ґрунтовних економічних знань, а надії на цивілізований розвиток економіки в країні потрібно пов'язувати з тими, хто сьогодні ще навчається у школі.

За роки незалежності в Україні була проведена значна робота з розвитку шкільної економічної освіти ринкової орієнтації, приділялась значна увага проблемам теорії і практики економічного виховання, формуванню якостей, необхідних особистості на сучасному етапі. Було розроблено декілька варіантів навчальних програм з основ економіки, основ підприємницької діяльності, менеджменту та маркетингу.

Рекомендовані технології навчання: технологія розвитку критичного мислення, веб-квест-технологія, метод case study (кейс-метод), team-building (технологія командотворення), Human Resources (технологія управління людськими ресурсами), вітагенні технології навчання (опера на життєвий досвід), технології фасилітації.

СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ЕКОНОМІКИ

Засоби навчальної інформації є інструментами організації навчальної діяльності учнів. Під час проектування і створення таких засобів слід враховувати рівень загальноосвітньої та спеціальної підготовки; знання іноземної мови, можливість реалізації індивідуального навчання, міждисциплінарний характер навчання, рівень володіння ІКТ суб'єктів освітнього процесу.

Посібники як засіб навчальної інформації поділяються на друковані, зображувальні, графічні, а також на природні (натуральні) об'єкти і предмети.

Навчальний посібник — це книга, яка розширює між підручника, містить додаткову, найновішу і довідкову інформацію.

Практикум — навчальне видання практичних завдань і вправ, що сприяють засвоєнню набутих знань, умінь і навичок, їх систематизації та узагальненню, перевірці якості їх засвоєння.

Посібник має бути цілісною системою, яка утворена низкою структурних компонентів, що поділяються на два блоки: текстовий та позатекстовий компоненти, орієнтовані на технологію поетапного освоєння і поглиблення знань. Велике значення має наявність опорних схем, таблиць, які авчають виділяти головне, будувати концептуальну конструкцію знань.

У посібниках доцільно суміщати лінійні і циклічні способи подання матеріалу з обов'язковим мультимедійним супроводом різного рівня

інтерактивності. Авторам необхідно враховувати можливості інформаційного середовища для розширення обсягу навчального матеріалу та організації навчальної діяльності учнів.

Перша складова репрезентує фундаментальні знання з дисципліни. Друга складова реалізується забезпеченням відповідності змісту віковим та психологічним особливостям учнів. Методично грамотно організований посібник оснащений таким апаратом, який надає можливість вчителю організовувати різні види діяльності учнів — репродуктивне відтворення матеріалу, активна участь у діловій грі, дискусії тощо. Зміна видів діяльності — читання тексту, робота з додатковим матеріалом, з презентацією, ілюстрацією, відеофрагментами — необхідні засоби реалізації третьої складової посібника.

Позатекстові компоненти є другим великим блоком в структурі посібника. Вони покликані обслуговувати текст, сприяючи повнішому засоєнню предметних знань, які зафіксовані в посібнику, урізноманітнити види пізнавальної діяльності; допомагати у виробленні умінь і навичок самостійного пошуку інформації та практичного їх застосування. Виділяють наступні позатекстові компоненти: апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал, апарат орієнтування.

Апарат організації такого навчального посібника, як практикум, включає питання і завдання, таблиці, інструктивні матеріали, виділення, підписи під ілюстраціями, вправи, задачі, завдання для практичних і семінарських завдань.

Основні види запитань і завдань:

- питання (завдання), які виконують функцію закріплення (репродуктивне відтворення вивченого, первинне осмислення фактів, понять, формування умінь);
- питання (завдання), які виконують функцію оволодіння методами логічного мислення (самостійний аналіз, синтез, узагальнення, формулювання висновків);
- питання (завдання), які потребують творчого застосування знань (виконання самостійних робіт, оволодіння уміннями застосування знань в нових ситуаціях).

Новизною у сучасних посібниках є наявність мультимедійного супроводу, що надає навчальному процесу системності, логічності і завершеності. Використання системного підходу до розробки навчальних посібників дозволяє зробити серйозний крок на шляху переходу від пізнавальної до прагматичної моделі освіти і сприяє рішенню проблем створення посібників нового покоління, що дають можливість збільшити кількість користувачів, підвищити наочність представлення матеріалу,

звести до мінімуму витрати на пошук і підбір літератури, здійснювати контроль отриманих знань тощо.

У системі засобів навчання економіки підручник пов'язаний з усіма іншими засобами безпосередньо чи опосередковано. Підручник економіки (як масова навчальна книга) – це поліфункціональна психодидактична система, яка не лише розкриває зміст навчання даного освітнього предмета, а й є специфічною моделлю процесу навчання. Отже, підручник з економіки — це засіб навчання, що має матеріальну форму, пов'язану зі змістом навчання і процесом засвоєння цього змісту. Кожний елемент підручника підпорядкований засвоюванню учнями навчального матеріалу, що міститься в ньому. Саме тому значний обсяг відповідної інформації вимагає від учителя максимального використання усіх засобів, які є у підручнику і які дають змогу оптимально організувати процес навчання.

Якісна навчальна література стимулюватиме творчість і знання й гарантуватиме набуття здобувачами освіти гімназій та ліцеїв базових навичок економічної та фінансової грамотності, економічного аналізу, вміння розв'язувати проблеми, інші когнітивні, міжособистісні та соціальні навички високого рівня.

Пропонована Концепція сприятиме створенню можливостей якісного економічного навчання впродовж життя для всіх, які включають в себе рівноправний і розширений доступ до технічної і професійної освіти та підготовки, здобуття вищої освіти, участі в наукових дослідженнях, тощо.

Зважаючи на практику життя, перед кожним стоятимуть виклики не вирішених соціальних, політичних, економічних і екологічних проблем, тож у навчальних підручниках і посібниках слід передбачити такі програми розвитку кожного, які б сприяли побудові мирних і сталих суспільств майбутнього, і тут засіб навчання з економіки має першочергове значення.

Можливості Концепції:

- розробка навчальних підручників і посібників має відповідати вимогам Нової української школи, впровадження якої здійснюватиметься організацією загальноосвітніх заходів, підготовкою учителів економіки до роботи з ними, реформами змістового наповнення навчальних програм з економіки, в т. ч. курсам за вибором економічного спрямування, розробкою педагогічних матеріалів. Дані положення сприятимуть впровадженню і реалізації програми Нової української школи з урахуванням такої тематики, як економіка права, гендерна рівність, економічні основи охорони здоров'я, економічні втрати від змін клімату, сталі моделі життя і відповідальна активна громадянськість;
- надання здобувачам освіти можливостей набуття за допомогою навчальних підручників і посібників з економіки впродовж життя

навичок, знань і цінностей та поведінкових установок, які їм знадобляться у житті;

- заклади вищої освіти і науково-дослідні установи сприятимуть розробці та поширенню передового досвіду кращих учителів економіки, вдосконалять змістове наповнення навчального підручника і посібника, сприятимуть зміцненню міжнародного співробітництва у цій галузі;
- в навчальному підручнику і посібнику популяризувати інноваційні програми для здобувачів освіти та їх наставників учителів економіки з метою поширення їх в освітньому середовищі;
- забезпечення освітою ключової ролі в формуванні навчальними підручниками і посібниками економічної культури з урахуванням місцевих умов і наявних традиційних укладів життя;
- підтримувати розробку більш надійних систем оцінювання навчальних підручників і посібників для оцінки когнітивних, соціально-емоційних і поведінкових результатів навчання основ економіки з використанням по можливості існуючі перевірені інструментарії, виявляти необхідність розробки нових інструментів;
- з метою просування цієї Концепції органам місцевого самоврядування рекомендовано фінансувати різноманітні семінари для вчителів економіки для поживлення відкритих дискусій з вище перерахованих питань і надання стимулів у розробці нової методології з акцентом на міжнародне співробітництво і якість економічної освіти.
- Інтенсивний розвиток інформаційних технологій в останні роки та велика різноманітність сучасних електронних засобів навчання спричиняє формування алгоритмів якісного їх вибору. Сьогодні найбільш популярними засобами, які інтенсивно використовуються у шкільній практиці, є: комп'ютерні програми; інтернет; мобільний гаджети. Навчальні засоби створені на основі на основі них дають змогу вирішувати багато дидактичних завдань під час вивчення економічних курсів в гімназії та ліцеї, наприклад:
 - підвищувати мотивацію та розвивати інтерес до навчання;
 - поглиблення знань;
 - варіювати характер діяльності;
 - урізноманітнити практичні завдання;
 - встановити швидкі глобальні освітні взаємозв'язки.

Сучасна електронна навчальна техніка дозволяє на уроках економіки візуалізувати та моделювати практично будь-яку інформацію: аналізувати графіки, схеми, карти ілюстрації процеси, явища та зв'язок із екс-

пертами. Перед шкільною практикою та педагогічною наукою постала нова проблема: розробити теоретичні засади та перевірити на ефективність віртуальну наочність. Поки-що єдина серйозна проблема: навчитися кожному вчителю користуватися цими засобами.

Для відповідності сучасним тенденціям глобалізованого світу в освітньому процесі економіки в гімназії та ліцеї доцільно використовувати такі типи електронних засобів: педагогічний програмний засіб; електронна бібліотека; електронний навчальний курс; програмно-методичний комплекс; навчальне програмне забезпечення для викладання та вивчення економіки; дистанційний курс; інтегрований електронний комплекс; електронний атлас.

Електронний підручник дозволяє використовувати гіперпосилання, графіку, мову диктора, реєстраційні форми, інтерактивні завдання, мультимедійні ефекти; включення елементів анімації та комп'ютерних ігор. Він забезпечує інтерактивність, реалізацію самоосвіти та самоконтролю. Декілька електронних підручників утворюють електронну бібліотеку.

Електронні навчальні курси з економіки повинні бути присвячені вивченню окремого структурного розділу освітньої програми. В ньому повинні міститися інформаційні матеріали, матеріали для контролю та самоконтролю завдання для самостійного виконання, базу управління та обробки статистики тощо. Матеріали доступні для редагування, дроблення та різноманітного поширення (поштою, мережевими засобами, тощо). Здобувачі освіти та педагоги повинні мати змогу самостійно поповнювати такий електронний курс результатами дослідження. Форма електронного курсу економічного спрямування в гімназії та ліцеї повинна мати блочний характер у вигляді сукупності модулів, тобто, в процесі роботи окремі блоки можуть замінюватися жонглюватися та доповнюватися в ході навчання. На сучасному етапі розвитку економічної освіти, у зв'язку із тісним її поєднанням із практикою, із частим відривом здобувачів освіти, особливо в ліцеї, від стаціонарного аудиторного освітнього процесу, електронним курсам зазвичай надаються можливості його використовувати віддалено — формуючи дистанційний курс. В його структуру обов'язково потрібно включати матеріали помічника (провідника), що допоможуть користувачеві зорієнтуватися у засобі навчання.

Із педагогічних програмних засобів (ППЗ) економічного спрямування найбільш важливими можна виділити: електронні підручник / посібник, довідник, тренажерний комплекс (задачник, практикум тощо) системи перевірки та управління процесами в середині програми. Вони можуть бути спрямовані на реалізацію та висвітлення як великого курсу чи розділу економіки, а також на висвітлення окремих економічних

процесів та явищ, наприклад, інфляції, системи оподаткування чи субсидювання тощо.

Через свою міжпредметність та універсальність економічні курси часто використовують навчальні засоби, що переважно характерні для інших освітніх напрямків (наприклад, карти з географії, програми для побудови графіки з математики та інші). Їх часто об'єднують в інтегрований електронний комплекс. В його структуру повинні входити навчальні засоби, що активно використовуються у не менш як двох освітніх напрямках. Коли засобів навчання електронного характеру, що можна використовувати в освітньому процесі в окремому напрямку економіки, наприклад підприємництва, накопичується досить багато, то їх доцільно систематизувати у програмно-методичний комплекс, що дозволяє всесторонньо реалізувати поставлену освітню мету.

Наразі вчитель має змогу вибирати той чи інший підручник з економіки для використання у навчальному процесі гімназії і ліцею. Тож йому треба розуміти, які педагогічні функції має виконувати підручник та які психодидактичні вимоги висуваються до нього.

НАВЧАННЯ ЕКОНОМІКИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ У КОНТЕКСТІ STEM-ОСВІТИ.

Освіта XXI століття формується в еру когнітивного розвитку, еру науково-технологічного прогресу інформаційного суспільства, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних, медійних та наноінженерних технологій, що стає підґрунтям і необхідністю, водночас, для реформування і модернізації національної системи освіти, підготовки професіоналів, висококваліфікованих кадрів, зокрема, майбутніх фахівців у галузі STEM-освіти. Економіка, як навчальний предмет в гімназії і ліцеї, відіграє особливу роль у розрізі STEM-освіти. Соціальна компонента економіки найбільш повно інтегрує в собі елементи багатьох наук, які реалізуються через курси економічної теорії, де ретранслюються знання, які необхідні для розвитку дослідницьких, конструкторських здібностей, інженерного та інтелектуального мислення. Вони подаються через низку технологічних процесів, просторового вираження економічної діяльності, різнопланових засад виробництва.

Значення економіки проглядається й на тлі основних напрямів модернізації національної системи освіти, зокрема інноваційного розвитку природничо-математичної та інженерно-технічної освіти, де формується STEM-навчання (Science — природничі науки, Technology — технології, Engineering — інженерія, Mathematics — математика), завдяки якому в учнів гімназії і ліцею розвиваються інтелектуальні, новаторські, конструкторські, винахідницькі здібності, формується технічна грамотність, вміння вирішувати

складні задачі тощо. Основні з ключових компетентностей нової української школи: спілкування іноземною мовою, математична грамотність, наукове розуміння природи і сучасних технологій, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, екологічна грамотність і здорове життя гармонійно входять в STEM-освіту, створюючи основу для успішної самореалізації учня — як особистості, громадянина, фахівця. Впровадження напрямів STEM в закладах загальної середньої освіти України сприятиме модернізації математично-природничого та гуманітарного профілів освіти, популяризації інженерно-технічних професій серед учнів, підвищенню поінформованості про можливості їх кар'єри у технічній сфері, спрямуванні щодо вибору майбутньої професії.

Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), інженерію (Engineering) та математику (Mathematics). Наука (Science) є вивченням оточуючого світу, в тому числі законів природи, пов'язаних з фізикою, хімією, біологією, географією, а також оперуванням або застосуванням фактів, принципів, концепцій, пов'язаних з цими предметами. Міждисциплінарність. Економіці властива суспільствознавчо-спрямована міждисциплінарність, оскільки дана наука є потужним колектором узагальнення і трансформування результатів, що отримані іншими науками. Особливо яскраво її роль проявляється у висвітленні просторових та часових закономірностей. Ця її властивість набирає особливої значущості при вирішенні різноманітних завдань економічною наукою. Відомості з інших наук переосмислюються економікою, збагачуючи її та використовуються для вирішення поставлених перед нею задач.

Сучасний світ базується на кількох областях досліджень фактично акумульованих через обставини повсякденного життя, він не розподілений на окремі предмети, дисципліни, частини знань. Таким чином констатується високий ступінь інтегративності наукових знань. Враховуючи зазначений факт, можна констатувати, що економіка, завдяки її інтегративності, міжпредметності та проникненні у різні галузі знань має високий потенціал для застосування у контексті STEM-освіти. Все це виокремлює та поглиблює її профорієнтаційну роль, як той навчальний предмет, який через компетентнісні засади навчання готує учнів до майбутнього життя та професійної діяльності. Вчитель на уроці сьогодні — це організатор, модератор, тьютор, новатор, комунікатор, фасилітатор, консультант, мотиватор.

Таким чином для вчителів економіки повинна бути забезпечена можливість професійного росту в формі наукової і прикладної роботи, додаткової професійної освіти:

-
- стажування педагогічних працівників у навчальних закладах поза місцем постійної роботи;
 - стажування в організаціях — лідерах фундаментальних і прикладних досліджень в області економіки та економічної освіти;
 - формування електронного банку даних: інноваційних програм, дистанційних курсів додаткової освіти, проектів, методичних розробок з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для надання методичної підтримки вчителям економіки в інноваційній діяльності.

ВЧИТЕЛЬ ЕКОНОМІКИ

Соціальне значення учительської діяльності пов'язане з формуванням суспільної свідомості, культури, настроїв і потреб людей. Ця професія захоплююча, творча для людини, що її обрала, вона є джерелом постійного зростання і вдосконалення. У той же час професія учителя складна і важка. Учитель покликаний формувати людину майбутнього, повинен не тільки встигати за соціальним, науково-технічним і культурним прогресом, а й випереджати його — володіти здатністю прогнозування

Професійні якості вчителів є життєво важливими для впровадження інновацій. Якість освіти переважно визначається компетентністю вчителів та можливостями її використання в освітній практиці. Професійні та особисті якості педагога є найважливішою умовою й запорукою успішного розвитку системи освіти. Професіограма є своєрідним паспортом, який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних і спеціальних знань і умінь, необхідних для учителя. Саме на базі цього документа складають навчальні плани, за якими визначають кількість і диференціацію навчального часу по предметно, вимоги до знань, умінь і навичок майбутнього педагога, закладені у програмах і підручниках. Професіограми — система вимог, які ставить професія до людини. У професіограмі відбиті морально-психологічні риси, які є необхідними для майбутньої навчальної і виховної роботи з дітьми і які слід розвивати в процесі самовиховання і виховання у стінах ВНЗ. Основні якості вчителя географії на тлі професіограми:

1. Гуманність — любов до дітей, уміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.
2. Найбільш важлива якість, яка повинна бути притаманна учителю, — любов до дітей. Йдеться про мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити.

-
3. Справжня інтелігентність — високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі географії, ерудиція, висока культура поведінки.
 4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість. Важливу роль відіграють особистісні якості педагога, його чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях. Але це не знижує актуальності такої риси, як вимогливість. Обов'язковою нормою в ставленні учителя до учнів є справедливість. Водночас він не повинен приховувати свого невдоволення чи навіть обурення, якщо учні на це заслужили. У стосунках з учнями завжди потрібне почуття міри, неприпустимість крайнощів, що виходять за межі пристойності й педагогічної доцільності. Учитель завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати свої окремі рішення і вимоги, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами справи. Він є старшим другом, товаришем учнів, але насамперед їхнім наставником, керівником. Тому дружні взаємини учителя не повинні переходити у фамільярність та панібратство.
 5. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень.
 6. Любов до економіки, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті. У світі активно розвиваються дві основні освітні парадигми, визначені Міжнародною комісією з питань освіти, науки і культури ООН: «освіта для всіх» та «освіта впродовж життя». В даному контексті сучасний вчитель економіки має поповнювати, поглиблювати та вдосконалювати свої знання, набувати нового рівня компетентностей та рівня педагогічної майстерності. Щоб успішно вирішувати завдання, які стоять перед вчителем, щоб бути для учнів завжди цікавою людиною, треба постійно навчатися самому. На велике значення самоосвіти та саморозвитку, самовиховання та самореалізації наголошував свого часу видатний український педагог В Сухомлинський. Вчитель має активно працювати над собою — це запорука професійного успіху. Учитель має обов'язково займатися самовихованням. Рушійною силою цього процесу є бажання змінити себе і вдосконалюватись. Кожен учитель повинен володіти педагогічною майстерністю, якої він набуває в процесі своєї практичної діяльності і оволодіння передовим педагогічним досвідом сучасної школи. Успіх учителя в оволодінні педагогічною майстерністю залежить від наявності у нього педагогічних здібностей. Ефективно впливає на розвиток педагогічних здібностей правильна організація навчально-виховного процесу в навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

Економіка — це особлива складова життя людини, яка дозволяє формувати власний добробут. Ця складова проявляється в економічній діяльності та економічних відносинах. Людина з малечку бере участь в цих відносинах: спочатку як покупець, далі як користувач певних послуг, потім як найманий працівник або роботодавець, виробник тощо. Економічна теорія — це наука, що досліджує економічні зв'язки і відносини у сфері економічної діяльності.

Слід визнати, що концепція економічної освіти в Україні останнім часом передбачала надання випускникам шкіл лише основ знань з економічної теорії. Тільки окремі середні навчальні заклади пропонували своїм здобувачам освіти (варіативна складова) основи підприємницької діяльності, основи споживчих знань, основи фінансової грамотності тощо.

Особливістю сучасної ринкової економіки XXI сторіччя є також те, що зміни в технологіях відбуваються так швидко, що за 15-20 років повністю міняються галузі виробництва й надання послуг, зникають певні професії та розвиваються абсолютно нові види діяльності. Пристосування до цих змінних умов потребує не тільки знання ринкових механізмів, а й розвитку креативного та інноваційного економічного мислення.

Важливими складовими економічної успішності людини майбутнього буде: вміння шукати та аналізувати інформацію (сигнальні економічні показники змін), яка надасть можливість передбачення та прогнозування впливів цих суспільних змін на стан власного добробуту; вміння узгодити (мирним шляхом) та відстояти (без революцій та зброї) свої економічні інтереси з інтересами інших суб'єктів економічних відносин (людьми, підприємствами, громадськими організаціями, державними установами тощо).

Відповідно до таких суспільних викликів економічна освіта є запорукою мирного і поступового розвитку як економіки України так і суспільних відносин в цілому.

Зміст економічної освіти має бути змінено від математичного аналізу та математичного моделювання в бік формування навичок суспільної взаємодії. Кінцевою метою економічної освіти має бути ліквідація економічних невігласів як класу, і щоб кожен випускник закладу загальної середньої освіти був елементарно економічно грамотною людиною.

Економічна та підприємницька культура має стати поведінковою нормою в суспільстві.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Назаренко Тетяна Геннадіївна

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ УКРАЇНИ

Обкладинка — Лук'яненко Л.

Верстка — Коломієць А.

(Електронне видання)

Обсяг вид. 2,0 авт. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»

04053, м. Київ,

вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;

тел./факс: (044) 481-38-85

book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08. 2009 р.